

Szeged és a Délvidék.

HA MANAPSÁG Délvidékről beszélnek, Szegedet általában nem szokták beleértetni. A Délvidék elnevezése különben is mindig határozatlan, ingadozó fogalom volt. II. Ulászló király III. dekrétumának 13. cikke, midőn a Délvidékről beszél, ide tartozóknak sorolja fel Pozsega, Valkó, Szerém, Bács, Csongrád, Csanád, Torontál, Arad, Temes és Békés vármegyéket. Ellenben az 1525. évi rákosi országgyűlési végzése 36. cikke a Délvidék vármegyéit már csak Temes, Torontál, Bács, Valkó, Szerém és Pozsega vármegyékben jelöli meg.

A mohácsi vész után sokat változott a helyzet, a 48-as szabadságharc után is, de a 67-es kiegyezés utáni béke években is különböző területeket értenek a Délvidéken. A „Délmagyarországi Tanító Egylet“ például csak Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyékből rekrutálja tagjait a 80-as években, de a körülbelül ugyanaz időben alakult Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat már a Maros-Tisza-Duna közének történelmi és régészeti szempontból való felkutatását tűzi ki céljául, tehát szerinte ez a Délvidék.

Szeged az Ulászló féle dekrétum óta soha nincs benne a Délvidéknek nevezett területben, de az kétségtelen, hogy a Délvidékkel mindig szoros kapcsolatot tartott s mind Szeged hatása a Délvidékre, mind a Délvidéké Szegedre, mindig érezhető volt.

Az Árpádok korából szinte semmi emlékünkhöz nincs, de annyit mégis tudunk, hogy az időben a plébániatemplomok mellett létesült úgynevezett fái iskolákon kívül, amelyekben a hittanon, az egyházi énekeken és az isteni tiszteleteknél való segédkezéseken kívül csak az írást-olvasást tanították, Szegednek középiskolája is volt. Szeged volt ugyanis az egyházi igazgatásnak, mint a Bácsi egyházmegye egyik főesperességének székhelye, egyébként is kiterjedtebb vidék központja, s mint ilyen, el volt látva nemcsak a helyi, hanem a vidék igényeinek kielégíthetése céljából szükséges közművelődési intézményekkel is. Ez legalább is feltehető. A praemontreieknek az időben klastromjuk volt Szegeden s minthogy ők különösen tanítással és a tudományok terjesztésével foglalkoztak, valószínű, hogy a Praemontreiek zárdájával volt kapcsolatos az Árpádok korabeli középiskola Szegeden. De volt Szegeden az Árpádok korában a domonkos, a karmelita, a ferences és minorita szerzeteseknek is konventjük. Nem valószínű, hogy ennyi egyházi testület Szegeden való működése idején a plébániák mellett kis iskolákon kívül más, középiskola-szerű intézmény a városban ne lett volna. Ehhez hasonló nyomokat Bácska mai táján nem találunk, —

s így valószínűnek kell tartanunk, hogy az a tanulni akaró ember, aki Bácskából kikerült, itt végezte tanulmányait s a szegedi hatást magával vitte Bácskába.

A Hunyadiak korában Szeged hasonlóan gazdag volt intézményekben s hatása a déli területekre határozottan erős volt. Történelmi tény, hogy mikor Hunyadi János a királytól és országnagyoktól elhagyatva egyedül készült a török ellen, Szegeden táborozott s Kapisztrán János itt szedett össze 60.000 főnyi csapatot, melynek egyrésze a szegedi diákságból került ki. A szegedi hajósok adták a gályáknak nagy részét, melyekkel Hunyadi Nándorfehérvár alá ment és a nándorfehérvári diadalt a török felett kivívta.

Itt a Délvidékért nem kis mértékben vérzett az akkori Szeged népe.

A mohácsi vész után a kipusztított falvak népe javarészt ide menekült, Szegedre. Igaz, hogy a század vége fele már Szegeden is majdnem minden veszendőbe indul, ami magyar, csak a ferences barátok tudják még tartani — úgyahogy — alsóvárosi iskoláikat.

A török hódoltság megszűnte után hosszú ideig Szegednek is küzdenie kell a maga magyarságáért. Ide is idegen ajkúakat telepítenek, de ezek lassanként beolvadnak s a 48-as szabadságharc során már egységes Szeged magyarsága s már ekkor érzik a hatása újból a Délvidéken. Ez időben, sőt már pár évtizeddel előbb kisebb kirajzások történnek a szegedi törzslakosságból az árvizek és tűzvészek idején a délvidéki területek felé és ez a kisebb-nagyobb, de mindenkor színmagyar tömeg jelentősen megváltoztatja a táj néprajzi képét.

A mult század utolsó évtizedeiben és a század első éveiben mindjobban erősödik Szeged hatása a Délvidék felé. A szegedi ipar munkája mind nagyobb arányban talált délben piacot s ez a munka valóban dicsérte mesterét.

A szegedi vásárok kézműipari piaca, de a lábasjóságok és gabona piacai is rendkívül látogatottá váltak és a Délvidék minden részéből nagy előszeretettel keresték fel a szegedi mestereket.

A délvidékiek legnagyobb része Szegeden iskolázta gyermekeit.

Amig szinte az egész Alföldön s az egész Délmagyarországon csak Szegednek volt gimnáziuma, azt mondhatnók talán, hogy a kényszer terelte őket ide. De még akkor is, amikor Temesvárott, majd Szabadkán, azután pedig Ujvidéken, Zomborban, Zentán és Versecen is középiskolák állítottak fel, a szülők Szeged tanintézetit igen nagy számban keresték fel gyermekeikkel.

Jó ideig a szegedi liceum volt a délvidéki ifjúság egyedüli Alma Matere, ahol a piarista atyák vezetése alatt nemcsak alapos kiképzést nyertek az azidőbeni tudományokból, de ezenkívül Szeged színmagyar és igazán hazafias szellemű polgárságának lelkületét is annyira átvették, hogy idegen fajú és nemzetiségű voltuk dacára a déli részeken, vagy bárhol az országban, tántoríthatatlan hű fiaként működtek az országnak. Nem túlzás, hogy azon szerbek és románok között, akik a magyar haza iránt hűek maradtak, akik a magyarsággal rokonszenveztek és az idegen imperium során sem vonták meg a magyarságtól, annak irodalmától és művészetétől azt

a pártfogást, melyet azidőben kockázatok nélkül adni lehetett, a szegedi gimnázium neveltjei majd mind ott voltak.

Volt idő, amikor évenként legalább 2.000 idegen nemzetiségű délvidéki fiú tanult itt Szegeden. Elsősorban természetesen a svábok, akik külön internátust alapítottak gyermekeik részére, — de szerbek és románok is.

Elsőnek alakul meg ezen fiúk részére Szegeden Gertyámos szintiszta német lakosságának akaratából a Kálvária utca 10. szám alatti Gyertyámos községi konviktus.

Nem volt ez elszigetelt jelenség és azidőben Bácska és Bánát egész svábsága nem Temesvárra, de Szegedre küldi fiait iskolába, ahol magyarul és magyar szellemet tanulnak. Maga a Temesvárott székelő *Südungarischer Bauern Verein*, valamint a Karánsebesen székelő bánáti vagyönközösség vezetősége Szegeden állít fel internátusokat, mert itt akarja iskoláztatni gyermekeit. — Sőt egy Kaufmann nevű német házaspár 160 hold földet hagy arra a célra, hogy sváb gyermekeket Szegeden taníttassanak.

Megalakul a *Délvidéki Földművelők Egyesületének* konviktusa, mely 160 tanulótl fogad be, majd Szentháromság utca 9. szám alatt a második és Kossuth utca 20. szám alatt a harmadik gyertyámosi konviktus, mindkettő 80—80 növendék befogadására.

Ezután nyílik meg Boldogasszony sugárút 2—4. szám alatt a *Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület* (DMKE) középiskolai internátusa 180 növendék számára, s röviddel utána a bánáti vagyönközösség újszegedi internátusa 200 fiú és 200 leány befogadására. Ebben már nemcsak német, de szerb ajkú növendékek is voltak.

A Tisza Lajos körúton épült a Bohn-féle diákotthon 240 középiskolás diák részére és kezdettől fogva megvolt a tanítóképző és ennek külön internátusa. Mindezeket szinte száz százalékgig a Délvidék gyermekei töltik meg és pedig csak kisebb számban magyar fiúk, legnagyobb részben délvidéki svábok és a béke utolsó éveiben már szép számmal délvidéki szerbek is.

Külön meg kell emlékeznünk a szegedi kir. kat. Tanítóképzőről és ennek internátusáról.

Ezt a tanítóképzőt még V. Ferdinánd király 1842. december 22.-én kelt rendelete hívta életre, aki őt tanítóképző felállítását rendeli el Magyarországon és ezek közül az egyiknek székhelyéül Szegedet jelöli ki. A képző helyiségét a városnak kellett biztosítania és a város ki is vette a Csajkovszky-féle házat (mai Boldogasszony sugárút 3. számú ház). Itt nyílt meg az első szegedi tanítóképző 1844. október hó 13.-án.

Ez a tanítóképző, melynek eredetileg két tanára és egy igazgatója volt, harminchárom növendékkal kezdte meg két éves tanfolyamú működését s ebből fejlődött ki a mai királyi katolikus tanítóképző intézet. A Délvidék ifjúsága, mely tanítói pályára készült, javarészen itt végezte a tanítóképzőt. Ez az intézet készítette elő a Délvidék fiatalságát a nemzetnevelés alsófokú munkájára és nem vallott vele szégyent.

A fiúk, akik itt tanultak és itt végeztek, akár a tanítóképzőben, akár más iskolákban, soha nem tudták többé kivonni ma-

gukat a szegedi élet és a szegedi lelkület hatása alól. Az egy tömbben élő, több, mint százezer főnyi magyarság igazán lelkes élete, az a szeretet, amellyel ez a magyarság a közéje kerülő nemzetiségi fiúkat fogadta, dédelgette, sokszor valósággal becézte, nem tudott nyomtalanul elmúlni az ifjú lélek felett és ha megmaradtak is sváboknak vagy szerbeknek, de lelkük átitatódtott és megtelt a magyarság iránti szeretettel, a magyarok közti élet jóságának érzésével, átszövődött magyar kultúrával, magyar szokásokkal; mindnyájan megmaradtak a mi fajunk barátainak, ha ugyan tökéletesen be nem olvadtak közénk.

De nemcsak az itt működő nagyszámú iskolák, a nagyszámban lévő polgári iskolák, a gimnáziumok, a kereskedelmi iskolák, a reáliskolák, az ipariskolák, a leánynevelő intézetek voltak hatással a boldogult békeévek utolsó négy-öt évtizedében a Délvidék felé, de hatással voltak Szeged egyéb intézményei is.

Ilyen volt például a színház.

Akik Szegedre bejöttek, márpedig társaságok és családok egész sora járt be Szegedre, ha azért jöttek is, hogy hivatalos vagy üzleti ügyeiket elintézzék, csak elmentek a szegedi színházba, ahol magyar előadásokat láttak és élveztek. Így és itt ismerkedett meg a Délvidék a magyar színészettel.

A nagy tömegekben Szegeden tanuló gyermekek szülei, ha iskolázó fiuk látogatására jöttek, a peres ügyeiket szorgalmazó vidékiek, a családi vagy üzleti ügyeiket rendező déliek, még ha idegen ajkúak voltak is, a városban megfordulva, csak felkeresték a szegedi színházat, melynek e vidéken páratlanul szép épülete is vonzott. Innen rajzoltak ki a Délvidékre az első kisebb színésztársaságok előadások tartására és mindezeknek eredménye az volt, hogy a millenáris évek idején az önálló délvidéki színészet megindulhatott hódítani a magyar szónak és hirdetni a magyar szeretetet.

Nem jelentéktelen a szegedi sajtó szerepe sem a Délvidék életében. Volt idő, mikor az egész délvidéknek egyetlen magyar hirlapja sem volt s a Szegeden 1859-ben megindult Szegedi Híradó volt egyúttal a délvidéki magyarság orgánuma is. A bánáti részek-től eltekintve Szabadkáról, Kanizsáról, Óbecséről, Ujvidékről és Zomborból ez a lap közölt rendszeres tudósításokat, de hozott tudósításokat más helyekről is. Ebben a lapban tárgyalták le a bácskai városok közművelődési, nemzetiségi, színészeti és más közérdekű ügyeit. A régi híradó buzdította a Délvidék magyar lakosságát magyarságának, nyelvének megőrzésére, érdekeinek oltalmazására, sőt ennek a lapnak hatása alatt alakultak meg a Délvidék városaiban is egymásután a helyi lapok.

Amikor pedig már a Délvidék helyi lapjai is megvoltak, akkor is innen terjedt a Szegedi Friss Ujság, mint a Délvidéken megjelenő első krajcáros napilap s vitte szét a riportszerű tudósításokon kívül a magyar szellemiséget is a Délvidék egyrészébe.

A honvédség felállításával a honvédség kötelékébe a Délvidék nemzetiségi lakosságából is soroztak ujoncokat. Ezek Szegeden szolgáltak s csak természetes, hogy szolgálati idejük alatt nemcsak

megtanultak, — ha még nem tudtak volna, — magyarul, de meg is szerették a szegedi magyarságot.

A szegedi kereskedésekben és üzletekben a segédszemélyzetnek több, mint fele délvidéki sváb és szerb származású személy volt, akik majdnem kizárólag azért jöttek Szegedre, hogy magyarul tanuljanak s az itteni híres műhelyekben és üzletekben tökéletesítsék ipari vagy kereskedői tudásukat.

Természetes, hogy ezek a fiúk nem tudták magukat kivonni a szegedi hatás alól. Visszatérve a Délvidékre más szemmel nézték a magyarságot, mint azelőtt. Amikor pedig a *Kereskedelmi és Ipar-kamarát* itt állították fel, s Szeged lett az ítélőtábla székhelye is, központja lett ez a város Torontál és Bács megyéknek s ide kellett akarva, nem akarva a két vármegye egész területének járnia. Az idegen nemzetiségűeknek ez az érintkezése Szegeddel pedig soha sem volt hatás és eredmény nélkül.

A századforduló körül már megkezdí munkáját a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület (DMKE) is és elárasztja népkönyvtárakkal a Délvidék főleg nemzetiséglakta részeit. Előadásokat tart, szervez s új lendületet igyekszik vinni a magyarság életébe. Nem rajta múltott, hogy a háború szerencsétlen vége és a trianoni szerződés derékban törte ketté ezt a munkát, melyet most a Délmagyarországi Közművelődési Szövetség folytat. Trianon után a DMKE. népkönyvtárai elveszték, s a DMKE. működése új irányba terelődött. Ettől kezdve a délvidéki magyar fiúk részére igyekezett lehetővé tenni a Szegeden való tanulást, főleg az egyetemen, hogy itt végezve és szülőföldjükre visszatérve legyenek soha el nem némítható harcosai a magyar életnek.

Ma Szeged hatásának dél felé még erősebbnek kell lennie. A középiskolákon kívül most itt van az egyetem. Ez az egyetem nemcsak Szegedé, de az egész Délvidéké. Hivatása több, mint tudomány, terjesztés. Hivatása a tudományon keresztül a magyar élet számára való térhódítás a Délvidéken. Megszerettetése a mi fajtánknak. Ha csonka is ez a mi egyetemünk, de itt nevelik a középiskolák leendő tanárait és az orvosokat. A nevelőket, akik az ország jövő nagy értelmiségi osztályát fogják előkészíteni az életre, — s az orvosokat, kiknek hivatása lesz örködni a meglévő és eljövendő új magyar életek egészsége fölött. Ennek az egyetemnek túl kell szárnyalnia mindazon intézmények hatását, melyek valamikor Szegedről dél felé eredménnyel sugározták a magyar szellemet és műveltséget.

SZÉCHENYI ISTVÁN.